

УДК 355.426.4

І. Є. Морозов

Є. О. Рибка

В. М. Цапок

ВИОКРЕМЛЕННЯ ЧИННИКІВ ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ ПІД ЧАС УЧАСТІ УГРУПОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У ЛІКВІДАЦІЇ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ НА ГІДРОТЕХНІЧНІЙ СПОРУДІ

Зазначено актуальність можливості виникнення надзвичайної ситуації техногенного характеру. Подано визначення оперативної обстановки. Наведено спробу виокремлення чинників оперативної обстановки, які впливатимуть на функціонування угруповання Національної гвардії України під час участі у ліквідації наслідків техногенної катастрофи на гідротехнічній споруді.

Ключові слова: угруповання, оперативна обстановка, чинники, система, гідротехнічна споруда.

Постановка проблеми. Стихійні лиха, катастрофи на нашій планеті щороку забирають людські життя, призводять до руйнування міст, промислових об'єктів, завдаючи великих збитків об'єктам національної економіки та навколишньому середовищу. На території України розміщено тисячі потенційно небезпечних об'єктів (ПНО), залежність розміщення яких поділяє країну на регіони з певним рівнем ризику, а аварії можуть спричинити катастрофи міжнародного масштабу.

У нашій країні сумарне техногенне навантаження на природне середовище значно вище, ніж у розвинутих країнах Європи. Разом з тим в умовах бойових дій державна система установ у сфері забезпечення безпеки життя та діяльності людей працює гірше за аналогічні на Заході, що тільки збільшує імовірність виникнення різного роду аварій та катастроф.

Постраждалими від збройної агресії Російської Федерації за минулий рік стали мільйони українців. Наслідки втрати житла, майна, роботи, а також постійна загроза життю та здоров'ю вимусили близько 10 мільйонів громадян тимчасово мігрувати до країн Західної Європи [1], в тому числі і спеціалістів, які працювали на ПНО. Проте значна кількість населення залишається на батьківщині, зокрема і в районах розміщення об'єктів енергетичної

інфраструктури (атомних електростанцій, гідроелектростанцій). Такі об'єкти можуть бути заміновані ворогом, знаходитися під його контролем або в зоні ураження ворожими ракетами та артилерією, що в разі підвищує вірогідність виникнення техногенної катастрофи.

Цілком очевидно, що розмір катастрофи на гідротехнічній споруді (ГТС), наприклад, Каховська ГЕС, може бути великим, адже в зоні затоплення опиниться значна кількість населених пунктів, і швидкість ліквідації наслідків залежатиме від наявних сил та засобів. З огляду на те, що сили цивільного захисту в основному можуть бути залучені до ліквідації наслідків війни, саме Національна гвардія України (НГУ) отримає статус основної сили та відіграватиме визначальну роль під час ліквідації наслідків техногенної катастрофи. Крім того, на сьогодні існує потреба щодо виокремлення чинників оперативної обстановки, які впливатимуть на функціонування угруповання Національної гвардії України в зазначених умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі доволі поширеним є аналіз середовищ, у яких діють системи різного характеру та призначення. Аналіз чинників впливу на економічні системи спрямований на збільшення прибутковості в підприємствах та заняття ними домінуючої позиції на ринку [2, 3, 4]. В інших галузях науки, як у праві або психології,

виокремлення чинників середовищ проводиться також залежно від призначення такої системи [5, 6]. Останні дослідження у напрямі залучення сил НГУ до участі в ліквідації наслідків надзвичайної ситуації (НС), проведені у статтях [7–10], не дають уявлення про чинники, які впливають на угруповання НГУ в зазначених умовах. Разом з тим для більш повного розуміння умов функціонування угруповання НГУ під час участі у ліквідації наслідків техногенних катастроф існує потреба дослідження середовища в зазначених умовах.

Метою статті є виокремлення чинників оперативної обстановки, які впливатимуть на функціонування угруповання Національної гвардії України під час участі у ліквідації наслідків техногенної катастрофи на гідротехнічній споруді.

Виклад основного матеріалу. Для запобігання надзвичайним ситуаціям та подолання їхніх наслідків в Україні створено єдину державну систему цивільного захисту населення і територій (ЄДС). Це багатокомпонентна складна система відкритого типу, яка організаційно містить органи управління, сили і засоби органів виконавчої влади різного відомчого підпорядкування, а також органи місцевого самоврядування.

Однією з більш складних техногенних катастроф в Україні, яка вимагатиме оперативного застосування НГУ та і всіх функціональних елементів ЄДС, може стати аварія на ГТС. Аварія на ГТС з руйнацією дамби може бути масштабнішою з усіх техногенних аварій і за розміром затопленої території, і за кількістю населення, яке постраждає унаслідок такої аварії, і за значним розміром витрат на її ліквідацію (людських, матеріальних, фінансових ресурсів), а також з можливим ускладненням соціально-економічної обстановки, внутрішньополітичних відносин у державі. Однією з головних характеристик такої техногенної катастрофи буде тривалість її ліквідації у період дії надзвичайного стану (до трьох місяців [11]), а за світовим досвідом – ще тривалий час після нього [12].

Місце Національної гвардії України як суб'єкта функціональної підсистеми забезпечення охорони громадського порядку та забезпечення дорожнього руху ЄДС визначатиметься завданнями, що покладатимуться на угруповання НГУ. Такими завданнями можуть бути: встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, а також обмеження свободи пересування територією, де

вводиться надзвичайний стан; обмеження руху транспортних засобів та їх огляд; посилення охорони громадського порядку, а також об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення; заборона проведення масових заходів та страйків; участь у відселенні людей з небезпечних для перебування місць, а також осіб, узятих під варту, підсудних, засуджених до позбавлення волі зі слідчих ізоляторів, ізоляторів тимчасового тримання, установ виконання покарань [11]. Можуть виникати й інші завдання.

На основі системного аналізу угруповання НГУ в умовах надзвичайного стану під час участі у ліквідації техногенної катастрофи на ГТС можна віднести до складної відкритої системи, що функціонує у певній оперативній обстановці.

Згідно з наказом [13] під оперативною обстановкою у районі надзвичайного стану, введеного внаслідок техногенної катастрофи на ГТС, слід розуміти сукупність зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на угруповання НГУ та характеризують рівень навантаження на всю систему, адекватне реагування на яке є однією з основних її властивостей.

Процес створення такої системи очевидно має відповідати вимогам законодавчих актів, вказівкам та розпорядженням вищого керівництва держави, ґрунтуватися на досвіді побудови подібних систем. Через це система вибудовується таким чином, щоб усі її структурні елементи мали необхідні властивості та взаємозв'язки, і, як наслідок, починає функціонувати, завдання виконується, мета досягається. З огляду на зазначене вище можна припустити, що внутрішні чинники оперативної обстановки не суттєво впливатимуть на саму систему, а навантаження, яке вони створюють, буде мінімальним.

Зовнішні чинники оперативної обстановки є більш вагомими, проте саме вони не піддаються впливу системи (можуть мати незначний вплив за деякими показниками) і визначають основне навантаження на процес її функціонування. Зі свого боку, система має адекватно реагувати на їхній вплив.

Для більш повного розуміння навантаження, яке може впливати на угруповання НГУ як систему під час участі у ліквідації наслідків НС на ГТС, необхідно виокремити зовнішні чинники оперативної обстановки, що логічно витікають з аналізу умов, у яких угруповання виконуватиме завдання. У таблиці 1 наведено зовнішні чинники оперативної обстановки.

І. Є. Морозов, Є. О. Рибка, В. М. Цапок. Виокремлення чинників оперативної обстановки під час участі угруповання Національної гвардії України у ліквідації надзвичайної ситуації на гідротехнічній споруді

Таблиця 1 – Зовнішні чинники оперативної обстановки

Оперативно-тактичні чинники	Чинники, які характеризують район дій
Характер та масштаб надзвичайної події або її загрози (надзвичайний стан загальнодержавного, регіонального рівня, характеру дій сторін)	Екологічні (ступінь завданих природі негативних наслідків, ступінь зараженості місцевості внаслідок вторинних НС на об'єктах атомної, хімічної та іншої промисловості)
Оперативне шиккування угруповання	Географічні (розташування району поблизу районів ведення бойових дій, у прикордонних зонах, біля морських акваторій, біля крупних населених пунктів або скупчень невеликих населених пунктів)
Тактика дій НГУ (спосіб дій) (патрулювання, охорона, конвоювання, спеціальні дії)	Природні [рельєф місцевості та його уклін, гідрологічні властивості (річки, водоймища, моря), роза вітрів, пора року]
	Економічні [наявність підприємств атомної, хімічної та іншої промисловості, комунікація району (дорожні, електричні, газо-, нафтосполучення)]
	Соціальні і культурні (регіон країни, вірування, традиції, наявність кількох етносів)
	Санітарно-епідеміологічні (наявність збудників хвороб, епізоотії, епідемії, пандемії тощо)
	Міграційні (самостійне переміщення значних мас населення як у районі надзвичайного стану, так і за його межі)

Згідно з табл. 1 оперативно-тактичні чинники та чинники, які характеризують район дій, впливатимуть на визначення чисельності угруповання (сил і засобів) та тривалості його дій, розмірів операційного району, на кількість ділянок (секторів) відповідальності, наявність та кількість підрозділів складових сил сектору безпеки і оборони України та порядок їх взаємодії, і саме вони формують умови виконання завдань угрупованням НГУ під час ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного характеру. Крім того, можуть визначати навантаження на систему логістичного забезпечення щодо витрат матеріальних засобів на забезпечення дій угруповання НГУ.

Висновки

1. В умовах збройної агресії та через велике зношення основних фондів гідротехнічних споруд в Україні є висока ймовірність виникнення надзвичайної ситуації техногенного характеру.

2. Угруповання Національної гвардії України може виступити основною силою під час виконання завдань у зазначених умовах.

3. Основними чинниками оперативної обстановки, які впливатимуть на угруповання Національної гвардії України як систему, стануть зовнішні чинники, які саме і формують умови виконання завдань угрупованням.

Подальші дослідження спрямовані на подання зовнішніх чинників оперативної обстановки у формалізованому вигляді та на отримання їхнього кількісного значення.

Перелік джерел посилання

1. Куди українці їдуть від війни: скільки наших виїхало, куди та що їм пропонують. Ексклюзив ТСН. URL: <http://surl.li/bzatf> (дата звернення: 03.02.2023).

2. Савіна Г. Г., Скібіна Т. І. Фактори зовнішнього та внутрішнього впливу на рівень ефективності управління підприємством комплексу комунальних послуг. *Ефективна економіка*. 2016. № 12. URL: <http://surl.li/fvgmp> (дата звернення: 03.02.2023).

3. Мехеда Н. Г., Савченко А. П. Вплив зовнішнього середовища на діяльність підприємства. URL: <http://surl.li/fvgmu> (дата звернення: 03.02.2023).

4. Романова Т. В., Даровський Є. О. Чинники, що впливають на збільшення прибутку підприємств України в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. URL: <http://surl.li/fvgna> (дата звернення: 03.02.2023).

5. Олійник О. Характеристика зовнішніх і внутрішніх чинників, які впливають на формування та становлення системи принципів кримінального права. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 291–294.

URL: <http://surl.li/fvgni> (дата звернення: 03.02.2023).

6. Рибянський В. Психічне здоров'я особистості як предмет психологічного дослідження. URL: <http://surl.li/fvgnn> (дата звернення: 03.02.2023).

7. Проблемні аспекти нормативно-правової бази залучення сил Національної гвардії України до участі в ліквідації наслідків надзвичайної ситуації / О. С. Онопрієнко та ін. *Честь і закон*. 2019. № 4 (71). С. 73–80.

8. Онопрієнко О. С., Споришев К. О., Белашов Ю. О., Луговський І. С. Методика моніторингу розвитку надзвичайної ситуації, спричиненої аварією на гідротехнічних спорудах, до ліквідації якої залучаються сили Національної гвардії України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Військові та технічні науки*. Хмельницький : НА ДПСУ, 2021. № 4 (86). С. 159–183.

9. Онопрієнко О. С. Методика обґрунтування сил Національної гвардії України для виконання завдань під час

надзвичайних ситуацій внаслідок аварій на гідротехнічних спорудах. *Честь і закон*. 2022. № 4 (83). С. 55–66.

10. Єрмошин Є. О., Побережний А. А., Морозов І. Є. Методи роботи командира та штабу військової частини Національної гвардії України та їх формалізація. *Честь і закон*. 2022. № 4 (83). С. 34–44.

11. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.02.2023).

12. Рыхтарчикова П. Аварии на гидроэлектростанциях. URL: <http://surl.li/fvgvx> (дата обращения: 03.02.2023).

13. Про затвердження Порядку організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій : наказ МВС України від 10.02.2022 р. № 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0534-22#n9> / (дата звернення: 03.02.2023).

Стаття надійшла до редакції 10.02.2023 р.

UDC 355.426.4

I. Morozov, Ye. Rybka, V. Tsapok

IDENTIFICATION OF THE FACTORS OF THE OPERATIONAL SITUATION DURING THE PARTICIPATION OF THE NATIONAL GUARD GROUP OF UKRAINE IN THE LIQUIDATION OF AN EMERGENCY SITUATION AT A HYDROTECHNICAL STRUCTURE

Natural disasters and catastrophes on our planet take human lives every year, lead to the destruction of cities and industrial facilities, causing great damage to the objects of the national economy and the environment. Thousands of potentially dangerous objects are located on the territory of Ukraine, depending on the location of which the country is divided into regions with a certain level of risk, and accidents can cause catastrophes of an international scale.

Today, there is a need to identify the factors of the operational situation that will affect the functioning of the National Guard of Ukraine group under the specified conditions.

The analysis of previous studies showed that the isolation of external factors of the environment in various systems is carried out by isolating only those factors that correspond to the purpose of the system itself.

One of the more complex man-made disasters in Ukraine, which will require the prompt use of the National Guard of Ukraine and for all functional elements of the unified state system of civil protection of the population and territories, can be an accident at hydrotechnical structures.

The grouping of the National Guard of Ukraine is considered from the standpoint of system analysis, which allows to assess the environment in which it is located, to distinguish internal and external factors (operational situation) of such an environment.

It is external factors that form the main load that can affect the grouping of the National Guard of Ukraine as a system during participation in the liquidation of the consequences of disasters at

І. Є. Морозов, Є. О. Рибка, В. М. Цапок. Виокремлення чинників оперативної обстановки під час участі угруповання Національної гвардії України у ліквідації надзвичайної ситуації на гідротехнічній споруді

hydretechnical structures, since internal factors are unimportant in view of the rational construction of the system (grouping).

Further research can be aimed at presenting the external factors of the operational situation in a formalized form and obtaining their quantitative value.

Keywords: *grouping, operational situation, factors, system, hydraulic construction.*

Морозов Ігор Євгенович – кандидат військових наук, старший дослідник, начальник докторантури та ад'юнктури Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0002-9643-481X>

Рибка Євгеній Олексійович – доктор технічних наук, старший дослідник, заступник начальника центру – начальник відділу організації науково-дослідної та патентної діяльності науково-дослідного центру Національного університету цивільного захисту України
<http://orcid.org/0000-0002-5396-5151>

Цапок Віталій Миколайович – заступник начальника Навчального центру Національної гвардії України з озброєння (начальник технічної частини)
<http://orcid.org/0009-0003-2701-6782>